

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Навчально-науковий інститут права та міжнародно-правових відносин

Кафедра історії та теорії держави і права

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: НАРКОТРАФІК І КОНТРАБАНДА НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН

Виконав: студентки навчальної групи ІСТ 22-1

спеціальність 032 «Історія та археологія»

Байрак А. С.

(прізвище та ініціали)

Керівник д. іст. наук Морозов О. В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Батраченко Т. С. кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правоохоронної діяльності

Університету митної справи та фінансів

(місце роботи, посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Байрак А. С. Наркотрафік і контрабанда наркотичних речовин. Кваліфікаційна робота бакалавра на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025. 55 с.

Дана кваліфікаційна робота присвячена дослідженню історичного розвитку явища наркотрафіку та контрабанди наркотичних речовин, а також аналізу правових механізмів боротьби з ним у міжнародному та національному контексті. У центрі уваги — витоки і трансформація незаконної торгівлі наркотиками від доколоніального періоду до сучасності.

У першому розділі здійснено історичний аналіз становлення та поширення контрабанди наркотиків у різні історичні епохи. Особливу увагу приділено колоніальним практикам торгівлі опіумом, а також зростанню масштабів наркотрафіку у XX столітті, що супроводжувалося зростанням рівня насильства, корупції та геополітичної напруженості.

Другий розділ присвячено правовому регулюванню боротьби з наркотрафіком. Розглянуто ключові міжнародні конвенції, починаючи з Гаазької конвенції 1912 року, і до сучасних документів ООН. Також проаналізовано національні антинаркотичні стратегії окремих країн, включаючи політику «війни з наркотиками» та інноваційні підходи до зниження попиту й шкоди.

Робота базується на широкому спектрі джерел: історичних дослідженнях, документах міжнародних організацій, статистичних даних та сучасній аналітиці. Дослідження демонструє, як проблема наркотрафіку тісно пов'язана з історичними, політичними та соціальними процесами.

Ключові слова: наркотрафік, контрабанда наркотиків, міжнародне право, історія наркотиків, опіумна торгівля, антинаркотична політика, конвенції, кримінальні мережі.

ANNOTATION

Bairak A. S. Drug Trafficking and Smuggling of Narcotic Substances. Bachelor's qualification thesis submitted for the degree of Bachelor in specialty 032 "History and Archaeology. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025. 55 pages.

This bachelor's thesis is devoted to the study of the historical development of drug trafficking and the smuggling of narcotic substances, as well as the analysis of legal mechanisms for combating them in both international and national contexts. The focus is on the origins and transformation of illegal drug trade from the pre-colonial period to the present day.

The first chapter provides a historical analysis of the emergence and spread of drug smuggling in various historical eras. Special attention is paid to colonial practices of opium trade and the growth of drug trafficking in the 20th century, accompanied by increasing violence, corruption, and geopolitical tension.

The second chapter is dedicated to the legal regulation of the fight against drug trafficking. Key international conventions are reviewed, starting with the Hague Convention of 1912 and continuing with modern UN documents. National anti-drug strategies of individual countries are also analyzed, including the "war on drugs" policy and innovative approaches to reducing demand and harm.

The thesis is based on a wide range of sources, including historical studies, documents from international organizations, statistical data, and modern analytics. The research shows how the issue of drug trafficking is closely linked to historical, political, and social processes.

Keywords: drug trafficking, drug smuggling, international law, history of drugs, opium trade, anti-drug policy, conventions, criminal networks.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ВИТОКИ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИКІВ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ.....	10
1.1. Контрабанда наркотиків у доколоніальний і колоніальний періоди.....	10
1.2. Зростання наркотрафіку у XX столітті: причини та наслідки.....	14
Висновок до 1 розділу.....	19
РОЗДІЛ ІІ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАРКОТРАФІКУ У СВІТОВІЙ ІСТОРИЇ.....	22
2.1. Історія створення міжнародних конвенцій проти наркотиків.....	22
2.2. Національні стратегії боротьби з контрабандою наркотиків.....	31
Висновок до 2 розділу.....	43
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Історія наркотрафіку сягає багатьох століть. Початки нелегальної торгівлі наркотичними засобами можна віднести до періоду до колоніалізму, коли наркотичні речовини, такі як опіум, використовувались у медичних цілях, але їх обіг між різними країнами і культурами здійснювався без контролю з боку держав. З початком колоніалізму та розвитку міжнародної торгівлі наркотичні засоби почали активно потрапляти на ринки інших континентів, що створило передумови для розвитку контрабанди наркотиків.

Одним з найбільш помітних прикладів історичного наркотрафіку є торгівля опіумом у 19 столітті. Британська Ост-Індська компанія активно експортувала опіум з Індії до Китаю, що призвело до серйозних соціальних та політичних наслідків і стало причиною опіумних війн (1839–1842 та 1856–1860 роки). Цей період показує, як наркотики використовувались як інструмент економічного впливу і геополітичної боротьби. Історія правового регулювання наркотичних засобів та боротьби з їх незаконним обігом починається з першої Міжнародної конвенції з опіуму, прийнятої у 1912 році. Ця конвенція, що була підписана в Гаазі, стала основою для розробки міжнародного правового механізму, що регулює обіг наркотичних засобів. Протягом XX століття було прийнято численні міжнародні угоди та конвенції, що надавали державам право на боротьбу з наркотрафіком і встановлювали певні стандарти щодо виробництва, розповсюдження та споживання наркотичних речовин.

Одним з ключових документів у боротьбі з наркотрафіком стала Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року, яка значно розширила правові рамки міжнародного контролю за наркотиками, охопивши всі відомі наркотичні речовини, а не тільки опіум. Згодом, в 1971 році, була прийнята Конвенція про психотропні речовини, яка доповнила попередню угоду і встановила додаткові правила контролю за психотропними речовинами.

У 1988 році, з огляду на зростання міжнародного наркотрафіку, була прийнята Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, яка стала важливим етапом у створенні міжнародної правової системи боротьби з наркотрафіком. Ця конвенція посилила кримінальну відповідальність за контрабанду наркотиків і встановила нові механізми для співпраці між країнами.

Об'єкт дослідження: історичні процеси пов'язані з еволюцією наркотрафіку і контрабанди наркотичних речовин.

Предмет дослідження: наркотрафік і контрабанда наркотичних речовин як історико-правове явище.

Метою дослідження є історико-правовий аналіз політичних, соціальних, економічних факторів, що сприяли виникненню контрабанди наркотичних речовин і наркотрафіку.

Для досягнення поставленої мети потрібно реалізувати наступні завдання:

1. Розглянути історичну ретроспективу контрабанди наркотиків у доколоніальний і колоніальний періоди.
2. Визначити зростання наркотрафіку у XX столітті: причини та наслідки.
3. Розглянути історію створення міжнародних конвенцій проти наркотиків.
4. Проаналізувати національні стратегії боротьби з контрабандою наркотиків.

Методи дослідження: У дослідженні використано аналіз документів, статистичних даних, правових актів та звітів міжнародних організацій для вивчення масштабів і механізмів наркотрафіку. Застосовано міждисциплінарний підхід, що охоплює методи кримінології, соціології, економіки, політології, географії та медицини.

Історико-генетичний метод дозволяє простежити розвиток наркотрафіку як глобального явища. Історико-порівняльний — виявити відмінності у підходах до боротьби з ним у різних країнах. Історико-систематичний — розглянути наркотрафік як частину ширших соціальних і економічних процесів.

Трансдисциплінарний підхід забезпечує комплексне бачення проблеми з урахуванням різних аспектів — правових, політичних, культурних та медичних.

Територіальні межі: Дослідження охоплює основні регіони, які відігравали ключову роль у виробництві, транспортуванні та споживанні наркотичних речовин. У центрі уваги — території Південної та Південно-Східної Азії, Латинської Америки, а також основні споживчі ринки — Сполучені Штати Америки, країни Європи та Близького Сходу.

Хронологічні межі: Доколоніальний період (до XVI ст.) — для розкриття традиційного використання психоактивних речовин та перших форм нелегального обігу. Колоніальна епоха (XVI–XIX ст.) — як етап інституціоналізації наркотичної торгівлі через колоніальні імперії, зокрема торгівлю опіумом британською Ост-Індською компанією. Новітній час (XX–початок XXI ст.) — період формування транснаціонального наркотрафіку, виникнення кримінальних наркокартелів, зростання глобального попиту на наркотики та активізації міжнародної антинаркотичної політики. Для глибшого розуміння витоків і наслідків явища також враховано події кінця XVIII століття (початок інституціоналізованої торгівлі наркотиками) і тенденції початку XXI століття.

Історіографія: Проблема наркотрафіку та контрабанди наркотичних засобів є об'єктом міждисциплінарного наукового інтересу. Дослідження охоплюють правові, кримінологічні, міжнародні, соціальні та політичні аспекти, що відображено у низці монографій, дисертацій, наукових статей та офіційних джерел.

У центрі уваги українських науковців перебуває вивчення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з обігом наркотичних речовин. Значну увагу цій проблематиці приділили Альошина О.І. [1], Музика А.А. [18], Расюк Е.В. [25], Підгорний Б.А. [22] та Суховолець У.А. [26]. Вони аналізують специфіку юридичної кваліфікації злочинів у сфері наркотрафіку, а також проблеми ефективності державної політики у протидії цьому явищу.

Питання латентної злочинності, а також соціальної обумовленості наркоманії й наркотрафіку досліджуються у працях Медведєва В.С. та Шевченка О.М. [16], Левченка Ю.О. [13]. Вони акцентують увагу на зв'язку між наркозалежністю та злочинною поведінкою молоді, детермінуючи кримінальні ризики в контексті соціальних змін.

Особливу увагу у контексті контрабанди наркотиків приділено питанням митного контролю. Праці Жоріна Ф.Л. [7], Шишки Р.Б. [37] та статті на офіційних сайтах Державної митної служби [2] розкривають специфіку боротьби з наркотрафіком на кордонах. Виноград О.В. [3] досліджує професійну підготовку інспекторів-кінологів, що є ключовим у виявленні заборонених речовин.

Велика кількість джерел присвячена міжнародно-правовому співробітництву у боротьбі з наркотрафіком. Зокрема, це Конвенція ООН [9], а також публікації Горькавого С.С. [4–5], Тимошенка В.А. [28], Чулкової А.В. [35], де досліджуються зусилля ЄС, НАТО та інших міжнародних структур у протидії глобальній загрозі.

Дослідження Тарасенка Р.В. [27] фокусуються на вдосконаленні агентурної роботи в межах правоохоронних структур України. А роботи Оржинської Е.І. [20] акцентують на криміналістичних методах аналізу злочинної діяльності в галузі наркобізнесу.

Стан та трансформація державної політики України щодо боротьби з наркозлочинністю розкриті у працях Тодорова І.Я. [29], Прийдуна С. [24], Ліпкевича С.Я. [14], Томашевича О.П. [31], а також у президентських указах

щодо співпраці з НАТО [32]. У цих роботах простежується еволюція зовнішньої та внутрішньої політики України щодо наркотрафіку, зокрема у межах євроатлантичного співробітництва.

У 2002 році Bill McCollum [38] у своїх свідченнях перед Конгресом США наголошував на зростаючій загрозі, яку становить злиття організованої злочинності, наркаторгівлі та тероризму. Його праця «The Threat Posed by the Convergence of Organized Crime, Drug Trafficking, and Terrorism» стала вагомим внеском у розуміння транснаціональної природи сучасних загроз безпеці McCollum.

На офіційному ресурсі ОБСЄ представлено профілі країн-учасниць і партнерів, що дозволяє простежити сучасну регіональну динаміку політики протидії організованим злочинності, включаючи питання обігу наркотиків [36].

Дослідження Griffith «Opium and People» представляє історичний аспект використання опіатів у Великобританії XIX століття, демонструючи соціальні та медичні наслідки легального обігу наркотичних речовин, що формує історико-порівняльну базу для аналізу сучасної наркополітики [40].

Публікація International Business Times відображає катастрофічну ситуацію з рівнем насильства в Гондурасі, пов'язану з діяльністю наркокартелів. Це джерело ілюструє, як трафік наркотиків безпосередньо впливає на соціальну стабільність та рівень злочинності в окремих країнах [41].

"National Southwest Border Counternarcotics Strategy" , підготовлена Офісом національної політики з контролю за наркотиками США, окреслює ключові аспекти урядової стратегії боротьби з трафіком наркотиків на південному кордоні, акцентуючи увагу на транснаціональному співробітництві [42].

Звіт про діяльність Serious Organised Crime Agency та Scottish Drugs Enforcement Agency показує приклад міжінституційної взаємодії у Великобританії в боротьбі з наркотрафіком та пов'язаними злочинами [43].

У 2021 році Інтерпол повідомив про закриття тисяч фейкових онлайн-аптек у результаті глобальної операції, що свідчить про масштаб тіньового фармацевтичного ринку та його взаємозв'язок з транснаціональною злочинністю.

Звіт Global Financial Integrity під назвою «Transnational Crime and the Developing World» (2017) розкриває економічні аспекти транснаціональної злочинності, включаючи наркотрафік, контрабанду, торгівлю людьми та фальсифікацію товарів [46].

Історичну перспективу на торгівлю опіумом і англо-китайські відносини розкриває книга "War and Peace Traders: British Knowledge of China during the Opium War", яка поглиблює розуміння історичних коренів міжнародної наркотичної торгівлі [47].

Низка щорічних World Drug Report (2014–2023) від UNODC надає вичерпну статистику та аналітику щодо глобальних тенденцій виробництва, споживання і торгівлі наркотиками. Ці звіти є фундаментальними документами у вивченні сучасної наркаситуації в світі, зокрема в контексті змін у політиці, споживчій поведінці, появі нових психоактивних речовин та регіональних загроз.

Структура роботи: вступ, основна частина, яка складається з 2 розділів та 4 підрозділів, висновки, список використаних джерел. Список використаних джерел та літератури (51 найменування). Загальна кількість сторінок 55.

РОЗДІЛ I. ВИТОКИ КОНТРАБАНДИ НАРКОТИКІВ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ

1.1. Контрабанда наркотиків у доколоніальний і колоніальний періоди

Незаконний обіг наркотичних речовин, включаючи наркоторгівлю та наркотрафік, є глобальним тіньовим ринком, що охоплює вирощування, виготовлення, розповсюдження й продаж заборонених наркотиків. У більшості країн така діяльність є кримінально караною, окрім випадків, що передбачають спеціальне ліцензування. Згідно зі звітом аналітичного центру «Глобальна фінансова доброчесність» під назвою «Транснаціональна злочинність і країни, що розвиваються», лише у 2014 році обсяг світового ринку незаконних наркотиків оцінювався в межах від 426 до 652 мільярдів доларів США [46].

Контрабанда наркотиків є серйозною проблемою, яка має глибоке історичне коріння, що простежується ще в доколоніальний та колоніальний періоди. У ці часи наркотичні засоби використовувалися не лише в медичних цілях, але й мали важливе значення в економіці та соціальних структурах різних цивілізацій.

У доколоніальний період різні культури використовували наркотичні рослини та їхні похідні для релігійних обрядів, медичних процедур та соціальних ритуалів. Наприклад, у Стародавньому Єгипті опій використовувався як знеболювальний засіб, а в Індії гашиш був частиною духовних практик. Проте, незважаючи на законність використання цих речовин у межах окремих культур, їх переміщення між різними регіонами часто здійснювалося нелегально, що можна вважати ранніми формами контрабанди [18, с. 9].

З початком колоніалізму наркотичні засоби стали важливим елементом міжнародної торгівлі. Особливо це стосувалося опіуму, який активно

перевозився з Індії до Китаю. Британська Ост-Індська компанія організувала масштабний обіг опіуму, що призвело до серйозних соціальних та економічних наслідків у Китаї, включаючи дві опіумні війни (1839–1842 та 1856–1860 роки). Ці війни стали результатом спроб китайського уряду обмежити або заборонити імпорту опіуму, що викликало конфлікти з колоніальними державами, які прагнули зберегти свої торгові маршрути та прибутки [19, с. 85].

У цей період контрабанда наркотиків стала організованою діяльністю, що включала не лише приватних осіб, але й державні структури, які використовували її як інструмент економічної експансії та політичного впливу.

Контрабанда наркотиків у колоніальний період набувала не лише приватного, але й організованого характеру. Колоніальні держави активно використовували наркотичні засоби як інструмент економічного контролю над колоніями, одночасно знижуючи контроль над незаконним обігом цих речовин.

Контрабанда наркотичних засобів продовжувала своє існування в 20-му та 21-му століттях, при цьому з'являються нові форми та маршрути транспортування. Міжнародна торгівля наркотиками у цей час стала глобальним бізнесом, що охоплює величезні території та різні континенти. Вплив транснаціональних кримінальних угруповань, поява нових синтетичних наркотиків, а також розвиток технологій для масового виробництва та доставки наркотиків зробили контрабанду ще більш складною і небезпечною [4, с. 53]. Сучасні форми контрабанди наркотиків використовують інноваційні методи, такі як закриті канали зв'язку в Інтернеті, контрабанда через дипломатичні канали, а також маскування наркотичних речовин серед інших товарів. Витоки контрабанди наркотиків сягають глибоко в історію людства. Починаючи від переміщення наркотичних речовин у доколоніальні часи до організованої контрабанди під час колоніалізму, контрабанда наркотиків завжди мала важливе значення в економічних і соціальних процесах. Сьогодні ця проблема зберігає свою актуальність і вимагає комплексного підходу до вирішення,

включаючи міжнародну співпрацю, посилення законодавства і заходів щодо профілактики наркозалежності [20, с. 97].

Наркотичні речовини використовувалися різними культурами протягом тисячоліть з різними цілями: для зняття болю, зміни свідомості, відновлення сил, а також у релігійних обрядах. Вивчення історії використання наркотичних і психотропних речовин дозволяє зрозуміти, як ці практики розвивалися й перетворювалися на одну з основних проблем сучасного світу.

Одним із перших відомих випадків використання наркотичних речовин є вживання «злаку радості», вірогідно, опіумного маку на Близькому Сході близько 5 тисяч років до н.е. Вже тоді цей продукт використовувався як знеболювальний засіб, а також для зміни стану свідомості. В іншому регіоні, в Китаї, 2700 років до н.е. почали використовувати коноплю у вигляді настою для медичних цілей. Конопля була відома в Стародавньому Китаї як засіб для зняття болю та стимулювання апетиту, а також використовувалась у релігійних обрядах [21, с. 5].

У Європейській цивілізації наркотичні речовини потрапляли в результаті контактів із віддаленими культурами, зокрема завдяки торгівлі та військовим кампаніям. Наприклад, під час хрестових походів і подорожей італійського купця та мандрівника Марко Поло (1254–1324 рр.) на Схід, в Європу потрапили опіум і гашиш. Також, завдяки подорожам європейців до Південної Америки, з'явився кокаїн, а до Центральної Америки потрапили галюциногени [22, с. 47].

До початку 20 століття наркотичні речовини були вільно доступні для широкого використання, зокрема в медичних цілях, як знеболювальні препарати. Проте після початку серйозних медичних досліджень та усвідомлення шкоди від зловживання наркотиками в кінці 19 — на початку 20 століття були прийняті перші обмежувальні заходи щодо їх використання. Одним із прикладів ранньої контрабанди є фірма «Закар'ян», яка постачала героїн і морфій до Європи під виглядом килимів. Заснована в Каїрі у 1925 році,

вона стала одним із перших великих постачальників наркотиків на європейські ринки [27, с. 79].

Згідно з дослідженнями, на сьогоднішній день світовий обсяг нелегального обігу наркотиків складає близько 300 млрд доларів США на рік. З моменту, коли наркотики стали глобальною проблемою, з'явилися не лише міжнародні організації для боротьби з їх обігом, а й складні контрабандні маршрути, через які наркотики потрапляють на світові ринки. Основними центрами виробництва героїну є Південно-Західна Азія (так званий «Золотий півмісяць», який охоплює Афганістан, Пакистан і Іран) та Південно-Східна Азія (так званий «Золотий трикутник», до якого входять М'янма, Таїланд і Лаос). Основний центр виробництва кокаїну розташований у Південній Америці (Колумбія, Венесуела, Болівія).

Одним із основних шляхів контрабанди героїну є «Балканський шлях». Цей маршрут існує з 1980-х років і проходить через Туреччину, розгалужуючись на кілька напрямків до Європи. Основні країни, через які проходять наркотики, — це Греція, Албанія, Болгарія, Румунія (в тому числі Україна), Угорщина, Чехія, Польща, Німеччина та Нідерланди [31, с. 55]. Цей маршрут залишається важливим для поставок наркотиків до Західної Європи, а велика частина наркотиків також залишається в транзитних країнах, таких як африканські держави та Кавказ. Історія споживання наркотичних речовин показує, як їх використання змінювалося в залежності від соціально-культурних та економічних умов. Спочатку наркотики мали медичне та релігійне значення, а з часом стали частиною міжнародної торгівлі і, на жаль, нелегальних обігів. Питання контрабанди наркотиків продовжує залишатися важливою глобальною проблемою, що потребує комплексного підходу до її вирішення [32, с. 47].

Таким чином, контрабанда наркотиків у доколоніальний та колоніальний періоди була складним соціально-економічним явищем, яке мало глибокий вплив на розвиток міжнародних відносин, економічні структури та соціальні процеси в різних регіонах світу. Розуміння цих історичних аспектів є важливим

для аналізу сучасних проблем, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів.

1.2. Зростання наркотрафіку у XX столітті: причини та наслідки

Наркотрафік, як складний соціально-економічний і кримінальний феномен, став однією з найбільших загроз глобальній безпеці в XX столітті. Зростання обсягів контрабанди наркотичних речовин у цей період супроводжувалося численними соціальними, економічними та політичними наслідками, які позначилися як на рівні окремих країн, так і на міжнародному рівні. Для розуміння цього явища необхідно звернутися до його причин та наслідків, що склалися в рамках розвитку наркотрафіку в XX столітті. Зростання попиту на наркотики. Однією з головних причин зростання наркотрафіку стало збільшення попиту на наркотичні речовини. У першій половині XX століття наркотики були широко доступні і використовувались в медичних цілях [3, с. 52]. Проте в середині століття із розвитком науки і медицини почали з'являтися нові, дешевші і більш доступні наркотики, які потрапляли на чорний ринок. Водночас наркотики, такі як героїн, кокаїн, марихуана і синтетичні наркотики, стали популярними серед певних соціальних груп, що сприяло зростанню їхнього обігу.

Політичні та економічні умови. Колоніальний період і геополітичні конфлікти у XX столітті сприяли розвитку наркотрафіку. Колоніальні держави активно використовували наркотичні речовини як інструмент економічної експансії, зокрема через виробництво опіуму в Індії і його контрабанду в Китай. Під час Другої світової війни та післявоєнного періоду наркоторгівля стала важливим інструментом фінансування збройних конфліктів і терористичних

організацій. Війни в Латинській Америці, Афганістані та Індокитаї сприяли створенню нових маршрутів для контрабанди наркотиків, що згодом стали постійними каналами наркотрафіку.

Секретні операції та організована злочинність. У середині XX століття наркотрафік став важливим сегментом організованої злочинності. Великі кримінальні угруповання, такі як мексиканські, колумбійські картелі та афганські опіумні виробники, організували потужні канали постачання наркотиків до Європи та США. Крім того, певні державні та неурядові структури, зокрема під час "холодної війни", використовували наркотики для фінансування своїх операцій, що значно сприяло розвитку міжнародного наркотрафіку [5, с. 63].

Технологічний розвиток і глобалізація. Інші причини зростання наркотрафіку включають розвиток транспорту та комунікацій, що дозволяє швидко і ефективно доставляти наркотики через кордони. Глобалізація і відкриття нових ринків для наркотиків в країнах Африки, Азії та Європи стали важливими факторами, які дозволили організованим злочинним угрупованням розширити свої операції [9, с. 19].

Зростання наркозалежності та соціальних проблем. Одним із найбільш серйозних наслідків наркотрафіку стало різке зростання числа наркозалежних по всьому світу. Проблема наркотичної залежності, особливо в США та Європі, стала настільки серйозною, що більшість країн почали впроваджувати заходи боротьби з наркотиками, а також медичні програми для лікування наркозалежних. Це стало викликом для соціальних систем, охорони здоров'я та правоохоронних органів [2, с. 10].

Зростання наркотрафіку спричинило значні економічні збитки, як для окремих держав, так і для світової економіки в цілому. Контрабанда наркотиків є частиною тіньової економіки, що викликає збільшення корупції, порушення законів і зменшення доходів від легальних податків. Злочинні картелі контролюють величезні суми грошей, що дозволяє їм здійснювати вплив на

політичні процеси в країнах, де наркотики виробляються та транспортуються [3, с. 73].

В результаті розвитку наркотрафіку в XX столітті сталося зростання насильства і корупції, пов'язаних із боротьбою за контроль над ринками наркотиків. Організовані злочинні угруповання вели між собою війни за території, що призводило до численних жертв серед цивільного населення. Крім того, наркотрафік став однією з основних причин посилення корупції серед правоохоронців, суддів та політиків, що ще більше ускладнило боротьбу з цим явищем [22, с. 20].

Відповідно до зростання наркотрафіку, на міжнародному рівні почали впроваджуватися різноманітні програми та стратегії боротьби з цим явищем. Прийняття міжнародних угод, таких як Єдині конвенції ООН про наркотичні засоби (1961, 1971, 1988 роки), мало на меті обмежити обіг наркотиків та підтримати міжнародну співпрацю в цій сфері. Проте навіть за умови посилення законодавства, проблему наркотрафіку не вдалося повністю подолати.

До 1914 року контроль над обігом опіуму в США залишався на рівні окремих штатів. Ситуація змінилася після ухвалення Закону Гаррісона, що став наслідком підписання Міжнародної опіумної конвенції. Період сухого закону в США з 1920 по 1933 рік сприяв зростанню організованої злочинності, зокрема посиленню впливу американської мафії. На початку XXI століття у Північній Америці та Європі спостерігалось зростання вживання наркотиків, зокрема марихуани та кокаїну. Це сприяло активізації співпраці між міжнародними злочинними угрупованнями у сфері трансатлантичної наркоторгівлі — серед них особливо виділяються картель Сіналоа та італійська "Ндрангета". Водночас у Європі також зріс рівень споживання гашишу [40].

Світове законодавство розглядає торгівлю наркотиками як тяжкий злочин, а міра покарання за нього залежить від низки чинників — зокрема, від виду наркотику, його правового статусу в конкретній країні, обсягу обігу, місця збуту

та способу розповсюдження. Особливо жорсткими можуть бути вироки у випадках продажу наркотиків неповнолітнім. У багатьох країнах контрабанда наркотиків карається надзвичайно суворо: засуджених можуть чекати тривалі строки ув'язнення, тілесні покарання, а подекуди — і смертна кара. Зокрема, такі практики застосовуються в Сінгапурі, Малайзії та Індонезії. Так, наприкінці 2005 року в Сінгапурі було страчено австралійця Ван Туонга Нгуєна за контрабанду наркотиків. А 28 липня 2023 року в новинах повідомлялося про перший за останні 20 років випадок страти жінки у Сінгапурі за торгівлю наркотиками.

Смертна кара часто застосовується як засіб стримування незаконного обігу наркотиків. Водночас багато експертів і правозахисників наголошують на необхідності впровадження більш ефективних стратегій боротьби з наркоторгівлею, зокрема зосередження уваги на ліквідації діяльності організованих злочинних угруповань. Ці структури нерідко займаються не лише наркотиками, а й контрабандою інших товарів, включаючи торгівлю людьми. У ряді випадків було задокументовано зв'язки між представниками політичних еліт і такими злочинними організаціями. [38. р.39]

У червні 2021 року Інтерпол здійснив масштабну операцію, що охопила 92 країни світу. У результаті було закрито 113 000 вебсайтів і онлайн-майданчиків, які займалися продажем підроблених або заборонених медикаментів та медичних товарів. Під час операції правоохоронці заарештували 227 осіб у різних країнах, вилучили фармацевтичну продукцію загальною вартістю 23 мільйони доларів, а також близько дев'яти мільйонів одиниць незаконних препаратів і медичних засобів — серед них були фальсифіковані тести на COVID-19 та захисні маски [45].

Країни, які є як виробниками, так і транзитними маршрутами для наркотиків, значно потерпають від наслідків незаконної торгівлі, так само як і держави-споживачі. Наприклад, Еквадор прийняв близько 300 000 біженців з

Колумбії, які тікали від партизанських угруповань, збройних формувань і наркокартелів. Частина з них подала прохання про надання притулку, однак багато залишаються в країні нелегально. Транзит наркотиків із Колумбії через територію Еквадору до інших країн Південної Америки спричиняє серйозні економічні та соціальні труднощі.

Гондурас, через який, за оцінками, проходить близько 79% кокаїну, що потрапляє до США, у 2011 році став світовим лідером за рівнем вбивств. Згідно з даними Міжнародної кризової групи, найбільш насильницькі регіони Центральної Америки, зокрема прикордонні райони між Гватемалою та Гондурасом, мають тісний зв'язок з інтенсивним обігом наркотиків [41].

Зростання наркотрафіку у XX столітті стало результатом комплексної взаємодії різних соціальних, економічних та політичних факторів. Це явище має серйозні наслідки для здоров'я, безпеки та економіки країн. Розуміння причин та наслідків зростання наркотрафіку допомагає розробляти ефективні стратегії для боротьби з ним на національному та міжнародному рівнях, включаючи як правоохоронні заходи, так і соціальні та медичні програми.

Висновок до 1 розділу

У цьому розділі було здійснено поглиблений аналіз витоків і розвитку явища контрабанди наркотиків, який охоплює три ключові історичні етапи:

доколоніальний період, колоніальну епоху та ХХ століття — час, коли наркотрафік перетворився на глобальну загрозу з масштабними соціальними, економічними та політичними наслідками.

Доколоніальний період відзначався тим, що наркотичні речовини переважно використовувалися у культурних, медичних і релігійних цілях. У різних регіонах світу, включаючи Близький Схід, Азію, Африку та Південну Америку, люди з давніх часів застосовували природні психоактивні речовини. Наприклад, на території сучасного Іраку та Ірану ще близько 5000 років до н.е. існували згадки про використання опіумного маку, який вважався «рослиною радості» і мав сакральне значення. У Китаї з давнини практикували вживання конопель, зокрема у вигляді настоїв, мазей та порошків, що застосовувалися для лікування болю, безсоння та нервових розладів. Індійські аюрведичні практики використовували екстракти з канабісу для знеболення та стимуляції апетиту.

Хоча в цей період ще не існувало глобальної системи торгівлі наркотиками в сучасному розумінні, вже тоді фіксувалися випадки переміщення психоактивних речовин між регіонами в рамках обміну або як частина культурної дипломатії. Такі випадки можна вважати ранніми проявами контрабанди, адже вони часто здійснювалися в обхід традиційних торгових шляхів або без відома правителів окремих регіонів. Наприклад, на Шовковому шляху, крім шовку, спецій і коштовностей, також перевозили рослини з наркотичними властивостями, зокрема опій, який мав великий попит у різних країнах.

Колоніальний період ознаменувався значним зростанням масштабів виробництва, обігу та споживання наркотичних речовин, зокрема через активну участь колоніальних імперій. Важливу роль у цьому процесі відіграла британська Ост-Індська компанія, яка, використовуючи території Індії, організувала масове виробництво опіуму для експорту до Китаю. Така політика мала чітко виражений економічний і політичний характер: через нав'язування китайському ринку опіуму Британія отримувала значні прибутки та

економічний контроль над регіоном. Опіумні війни (1839–1842, 1856–1860) стали прямим наслідком конфлікту між китайською владою, яка намагалася зупинити наркотичну залежність серед населення, та Британською імперією, яка відстоювала свої економічні інтереси. Контрабанда стала поширеним явищем у колоніях, а торгівля наркотиками перетворилася на інструмент політичного впливу і фінансування воєн.

Крім опіуму, активно поширювалися й інші наркотики: в Латинській Америці корінні народи традиційно використовували листя коки, з яких у майбутньому було виділено кокаїн, а в Африці — психотропні рослини на зразок кати. Під час колоніального правління доступ до цих речовин у багатьох випадках було монополізовано європейськими колонізаторами, які отримували зиск від обігу наркотиків, а місцеве населення зазнавало культурного та фізичного пригнічення, включно з формуванням залежності.

XX століття стало епохою глобалізації наркоторгівлі. Після Першої та Другої світових воєн у багатьох країнах відбулася індустріалізація виробництва наркотиків, з'явилися перші потужні кримінальні синдикати, такі як мексиканські, колумбійські та італійські мафіозні угруповання. Розвиток міжнародного транспорту, корупція, воєнні конфлікти та зростання попиту в США, Європі та інших частинах світу сприяли процвітанню наркотрафіку. Зокрема, у 1970–1980-х роках колумбійські картелі, особливо Медельїнський, організували потужну систему виробництва та контрабанди кокаїну до США, що мало катастрофічні наслідки для громадського здоров'я та безпеки.

У відповідь на ці загрози країни почали розробляти міжнародне антинаркотичне законодавство, зокрема під егідою ООН. Проте навіть впровадження «війни з наркотиками» не змогло повністю зупинити незаконний обіг наркотиків. Натомість з'явилися нові проблеми: посилення репресій проти дрібних наркозалежних замість справжньої боротьби з транснаціональними картелями, а також порушення прав людини у країнах з жорсткою антинаркотичною політикою.

Водночас з'явилися нові види наркотиків, включно з синтетичними, які легко виготовляти в лабораторних умовах і важко відстежити. Особливої популярності серед молоді набули амфетаміни, метамфетаміни, MDMA (екстазі) та інші психотропні речовини. Їхня доступність, низька вартість і швидка дія призвели до стрімкого поширення залежності, що ускладнило контроль за ситуацією навіть у країнах з розвиненою системою охорони здоров'я.

Таким чином, історія наркотрафіку є багатовимірним і складним явищем, що змінювалося під впливом політичних, економічних та культурних чинників. Від обрядів давніх культур до транснаціональних кримінальних імперій — наркоторгівля пройшла тривалий шлях, залишаючи глибокий слід у глобальній історії.

РОЗДІЛ II. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАРКОТРАФІКУ У СВІТОВІЙ ІСТОРІЇ

2.1. Історія створення міжнародних конвенцій проти наркотиків

Історія створення міжнародних конвенцій проти наркотиків є важливою складовою частиною глобальної боротьби з наркозлочинністю та наркозалежністю. З моменту початку XX століття, коли проблема наркотиків почала набувати серйозних масштабів, було необхідно створити міжнародні правові механізми для обмеження обігу наркотичних засобів, запобігання їх незаконному поширенню та захисту здоров'я громадян. Міжнародні конвенції проти наркотиків стали основними інструментами у боротьбі з цими загрозами.

Перші кроки до створення міжнародних правових норм, що регулюють обіг наркотиків, були зроблені на початку XX століття. Одним із перших міжнародних документів, що стосувалися наркотиків, стала Конвенція 1912 року в Гаазі. Цей міжнародний акт був розроблений на основі ініціативи міжнародної спільноти з метою контролю за обігом опіуму та інших наркотичних засобів. Конвенція 1912 року ставала основою для створення контролю за наркотиками на міжнародному рівні. У рамках цієї угоди країни погоджувалися на обмеження імпорту, експорту та виробництва опіуму. Зважаючи на недостатню ефективність попередньої конвенції, в 1925 році була розроблена Конвенція про наркотики. Цей документ розширював обмеження, що стосувалися не тільки опіуму, але й інших наркотичних речовин. Конвенція 1925 року стала основою для створення більш сучасних правових норм щодо наркотиків і формувала основи для співпраці між державами у цій галузі.

Прогресивний розвиток міжнародних норм у сфері контролю за наркотиками тривав, і у 1948 році була прийнята Конвенція ООН про наркотики. Ця конвенція мала на меті забезпечити універсальність міжнародного контролю за наркотиками і була розширенням попередніх угод, зокрема включала нові обмеження щодо незаконного обігу наркотиків. Однією

з найважливіших подій у міжнародній боротьбі з наркотиками стала Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року. Цей документ зібрав попередні угоди в одну і став основою міжнародного контролю за наркотичними засобами. Конвенція 1961 року встановлювала систему реєстрації та контролю за виробництвом, імпортом і обігом наркотиків. Вона також передбачала створення міжнародної організації — Комітету експертів з наркотичних засобів при ООН. Конвенція 1961 року була ратифікована більшістю країн світу і залишається важливим документом в боротьбі з наркотиками.

Враховуючи розвиток нових, синтетичних наркотиків, у 1971 році була прийнята Конвенція про психотропні речовини, яка поклала обмеження на обіг не тільки традиційних наркотичних засобів, таких як опіум і кокаїн, а й на психотропні речовини, що мають психоактивний ефект. Конвенція була реакцією на зростаючу загрозу від нових наркотичних засобів, які з'являлися на ринку у другій половині XX століття.

У 1988 році була підписана Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотиків і психотропних речовин. Ця угода стала наступним етапом у боротьбі з наркотиками на міжнародному рівні, оскільки вона надавала правовим органам держав більше можливостей для боротьби з наркотрафіком, передбачала механізми для співпраці між країнами в межах цієї боротьби, а також зобов'язувала держави вживати заходів для зниження попиту на наркотики. З 1988 року міжнародна спільнота продовжує вдосконалювати міжнародні механізми боротьби з наркотиками. Конвенції, прийняті впродовж останніх десятиліть, стали основою для розробки нових стратегій боротьби з наркотиками, що включають заходи на рівні профілактики, освіти, реабілітації наркозалежних осіб та боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів. Історія створення міжнародних конвенцій проти наркотиків показує еволюцію підходів до боротьби з наркозлочинністю на глобальному рівні. Від перших спроб обмеження обігу опіуму до комплексних багатосторонніх угод, сьогодні міжнародні конвенції є важливим елементом міжнародного правового

регулювання цієї проблеми. Вони забезпечують механізм співпраці між державами, сприяють інтеграції заходів на національних рівнях і мають важливе значення для забезпечення глобальної безпеки і здоров'я населення.

На початку XX століття міжнародне співтовариство усвідомило необхідність регулювання обігу наркотичних засобів, зокрема опіуму, що стало першим кроком у боротьбі з глобальним наркотрафіком. Першим значущим кроком у цьому напрямку стало скликання Шанхайської опіумної комісії у 1909 році, де країни, що були основними споживачами опіуму, обговорювали заходи щодо обмеження його обігу. Це стало початком довгого процесу створення міжнародного механізму контролю за наркотичними засобами.

У 1912 році відбулася Міжнародна конференція з опіуму в Гаазі, на якій була прийнята перша в історії міжнародна угода — Міжнародна конвенція з опіуму. Вона стала основою для подальших зусиль щодо обмеження виробництва і використання опіуму, встановлюючи принципи міжнародного контролю за наркотиками. Ця угода поклала початок глобальному регулюванню обігу наркотичних речовин [19, с. 39].

У 1921 році контроль за наркотиками був взятий під міжнародний нагляд в рамках Ліги Націй. Цей період характеризувався прийняттям важливих угод, таких як Женевська угода 1925 року, яка забороняла виробництво, внутрішню торгівлю та використання очищеного опіуму. У 1931 році була ухвалена Міжнародна конвенція з обмеження виробництва і регулювання розподілу наркотиків, а також Бангкокська угода, яка сприяла посиленню міжнародної співпраці в боротьбі з наркаторгівлею [28, с. 72].

Наступний етап співпраці на міжнародному рівні розпочався після створення ООН. У 1946 році ООН прийняла резолюцію, яка затвердила Комісію з наркотичних засобів, що стала основною установою для координування боротьби з наркозалежністю та незаконним обігом наркотиків на глобальному рівні. У 1961 році комісія розробила Єдину конвенцію про наркотичні засоби,

яка стала важливим багатостороннім документом у боротьбі з наркотрафіком [32, с. 8].

Нове загострення проблеми з наркотиками в 1970-х роках, зокрема поширення психотропних речовин, вимагало нових механізмів контролю. У 1971 році була підписана Конвенція про психотропні речовини, що регламентувала заходи контролю не лише над наркотичними засобами, а й над психотропними речовинами, встановлюючи міжнародні правила для боротьби з їх культивуванням, виробництвом, збереженням і обігом.

Ще одним важливим етапом у розвитку міжнародного контролю стало прийняття у 1988 році Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Ця угода поглибила контроль за незаконним обігом наркотиків і вдосконалила механізм міжнародної співпраці, посилюючи боротьбу з культивуванням наркотиків і їх виробництвом у країнах-виробниках, а також з нелегальними каналами розповсюдження. Важливим етапом стала також 1990 рік, коли була прийнята Політична декларація ООН і Всесвітня програма дій з міжнародного співробітництва у боротьбі з незаконним виробництвом, обігом і поширенням наркотичних засобів і психотропних речовин. Вона сприяла підвищенню ефективності боротьби з наркотрафіком через міжнародну співпрацю, обмін інформацією та узгодження політик у різних країнах.

З 1987 року ООН почала відзначати 26 червня як Міжнародний день боротьби зі зловживанням наркотичними засобами і їх незаконним обігом, що стало ще одним кроком у просвітницькій роботі і зміцненні міжнародного співробітництва у боротьбі з наркозалежністю.

Зараз ООН має ефективну систему контролю за обігом наркотичних засобів, включаючи різноманітні спеціалізовані органи, такі як Економічна і Соціальна рада, Комісія з наркотичних засобів, Міжнародний комітет з контролю за наркотиками та інші органи, що займаються питаннями боротьби з наркотиками, токсикоманією та алкоголізмом. Крім того, важливу роль у

боротьбі з незаконним обігом наркотиків відіграють регіональні міжнародні організації, такі як Інтерпол і Рада митного співробітництва, які активно сприяють обміну інформацією та координації зусиль між країнами для боротьби з наркаторгівлею [32].

Міжнародний контроль за наркотиками пройшов довгий шлях, починаючи з перших спроб обмежити обіг опіуму на початку ХХ століття до сучасних багатосторонніх угод і механізмів, що забезпечують глобальну боротьбу з наркотрафіком. Ці заходи значною мірою сприяли зниженню обсягів незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, хоча проблема наркотрафіку залишається важливою складовою міжнародної безпеки і здоров'я.

Історія боротьби з поширенням наркотиків та спроби контролювати їх обіг мають понад столітню історію. Проте, попри багато років зусиль на міжнародному рівні, проблема залишається надзвичайно актуальною й досі. Сучасна ситуація свідчить про те, що, хоча були досягнуті певні успіхи в регулюванні наркотрафіку, світова боротьба з наркотиками стикається з численними труднощами, що не дозволяють повністю вирішити проблему. Це стосується як виробництва, так і споживання наркотичних засобів [17].

Згідно з оцінками ООН, вартісний обсяг незаконного обігу наркотиків і психотропних речовин становить близько 400 млрд доларів США на рік, причому 50-70% цього обсягу припадає на готівкові транзакції, що ще більше ускладнює боротьбу з наркаторгівлею.

Найбільша проблема полягає в тому, що більшість країн, які беруть участь у боротьбі з наркотиками, контролюють лише незначну частину цієї величезної індустрії, в основному препарати, які включені до списку заборонених наркотичних засобів. Це свідчить про масштаб проблеми та її складність для глобального контролю. Небезпека наркотичної залежності постійно зростає через появу нових, більш потужних і шкідливих синтетичних наркотиків. Фабрики і лабораторії по всьому світу створюють нові типи наркотиків, які

набагато сильніші за свої попередники, що не лише збільшує загрозу для здоров'я, але й ускладнює роботу правоохоронних органів, оскільки нові речовини часто не потрапляють одразу під міжнародний контроль [3, 47].

Незважаючи на численні програми боротьби з наркотиками, такі як знищення макових культур у Південно-Західній і Південно-Східній Азії, ці регіони залишаються основними постачальниками наркотиків. Виробництво опіуму залишається на високому рівні, і афганський мак займає провідні позиції серед наркотичних засобів, які потрапляють на чорний ринок. За деякими оцінками, виробництво опіуму в цих регіонах виросло в рази, що підтверджує, що попри існуючі зусилля, проблема не лише не зникає, а й набирає обертів.

Вживання наркотиків стало дуже доступним, особливо серед молоді. Більшість учнів та студентів підтверджують, що можуть безперешкодно придбати наркотики на дискотеках, в барах або навіть просто на вулиці у торговців наркотиками. Така ситуація робить наркотики доступними для широких верств населення, що зростає в чисельності серед молоді. Це свідчить про серйозну проблему з контролем обігу наркотичних речовин і відсутність ефективних методів запобігання поширенню наркотиків серед молоді.

Існує два основних напрямки у політиці попередження поширення наркотиків та їх немедичного вживання, що визначаються міжнародними документами. Першим напрямом є рішуча боротьба з незаконним розповсюдженням наркотиків. Це включає в себе посилення заходів правоохоронних органів, проведення масових операцій по знищенню наркокартелів, блокуванню маршрутів і поставок наркотичних засобів. Проте, через величезний розмір нелегального ринку та постійно змінювані тактики злочинців, цей напрямок часто є малоефективним і потребує постійного оновлення стратегії боротьби [22, с. 40].

Другим напрямком є гуманізація ставлення до осіб, які страждають на наркоманію. Це включає не тільки кримінальні покарання, але й заходи соціальної реабілітації, підтримку психологічного лікування наркозалежних. В

деяких країнах, таких як Данія, Іспанія, лікування наркозалежних пропонується як альтернатива кримінальному покаранню. Такі програми сприяють інтеграції колишніх наркозалежних осіб в суспільство, надаючи їм можливість отримати медичну допомогу та повернутися до нормального життя [3, с. 19].

У різних країнах існують різні підходи до боротьби з наркоманією, що залежить від соціальних, культурних та правових традицій. У Франції, Італії, Швейцарії, Люксембурзі прийом наркотиків забороняється, але в Італії ця заборона лише констатується, без конкретних покарань за її порушення. У Великобританії та Ірландії кримінально карається лише прийом опіуму, а в інших країнах, таких як Нідерланди, Португалія, Данія, вживання наркотиків не кваліфікується як злочин. Загалом, у країнах Західної Європи функціонує система заохочення до лікування правопорушників-наркоманів, де альтернативою кримінальному покаранню може стати лікування та реабілітація. Такі заходи допомагають зменшити соціальну стигматизацію наркозалежних і створюють більш гуманний підхід до вирішення проблеми [4, с. 50].

Отже, проблема боротьби з наркотиками, яка має більш ніж столітню історію, є складною і багатогранною. Незважаючи на численні зусилля міжнародного співтовариства і країн, які активно борються з наркотрафіком, проблема залишається актуальною через зростання попиту на наркотики, появу нових синтетичних наркотиків, а також складну ситуацію на міжнародному ринку наркотиків. Рішучі репресивні заходи та гуманітарні підходи повинні бути поєднані для досягнення ефективних результатів у боротьбі з наркотиками та наркозалежністю [9, с. 83].

У 1921 році контроль за наркотичними речовинами був переданий в руки Ліги Націй. Це стало важливим кроком у створенні міжнародного механізму для контролю за наркотиками, що дозволило централізовано координувати зусилля щодо боротьби з наркотичним обігом у світі. Ліга Націй допомогла розробити і прийняти додаткові угоди та конвенції, включаючи Женевську угоду 1925 року,

що забороняла виробництво і внутрішню торгівлю очищеним опіумом. Наступним важливим кроком став прийом Єдиної конвенції про наркотичні засоби, яка була прийнята ООН в 1961 році [22, с. 47]. Це була найбільш комплексна і всеосяжна угода щодо наркотичних речовин, що включала всі відомі наркотики, а не лише опіум, як у попередніх конвенціях. Єдина конвенція стала основою для міжнародної політики боротьби з наркотиками на найближчі десятиліття, визначивши основні принципи обмеження і контролю за обігом наркотичних речовин [33].

У 1971 році була прийнята Конвенція про психотропні речовини, що стала важливим доповненням до Єдиної конвенції 1961 року. Ця угода була спрямована на боротьбу з психотропними речовинами, які не входили до попередніх списків і мали потенціал для створення нових форм наркозалежності. У конвенції були визначені правила контролю за обігом психотропних препаратів і встановлені норми для їх використання, зокрема в медичних цілях. У 1988 році була підписана Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, яка стала останнім кроком у створенні міжнародної системи контролю за наркотиками. Ця угода розширила правову базу боротьби з наркотиками, включивши заходи щодо боротьби з культивуванням наркотичних рослин, виробництвом, зберіганням і обігом наркотичних засобів. Вона також підкреслила важливість співпраці між державами для боротьби з міжнародним наркотрафіком [35, с. 24].

На початку XXI століття міжнародні організації продовжили посилювати боротьбу з незаконним обігом наркотиків. У цей період були започатковані нові програми та ініціативи, спрямовані на скорочення попиту на наркотики та на розвиток ефективних методів реабілітації наркозалежних. ООН продовжує бути основним координатором міжнародної політики у цій сфері, здійснюючи заходи, спрямовані на попередження наркотрафіку, боротьбу з незаконним культивуванням і вдосконалення законодавства в країнах-учасниках.

Створення міжнародних конвенцій проти наркотиків є довгим і складним процесом, що почався більше століття тому і триває до сьогодні. Від перших кроків у боротьбі з опіумом до сьогоденних глобальних ініціатив, міжнародна співпраця і правові механізми стали основою для боротьби з цією загрозою. Однак, незважаючи на значний прогрес, проблема наркотиків залишається актуальною, що свідчить про необхідність подальших зусиль і розвитку міжнародного контролю.

Процес створення міжнародних конвенцій проти наркотиків є важливим етапом у боротьбі з наркозлочинністю на глобальному рівні. Від перших ініціатив на початку XX століття до сучасних комплексних угод, міжнародні конвенції стали основою правового контролю за обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, а також запобігання їх незаконному поширенню. Поступова еволюція цих документів, починаючи від Конвенції 1912 року в Гаазі до сучасних угод, свідчить про зростаючі масштаби проблеми і необхідність глобальної співпраці. Зокрема, важливу роль у цьому процесі відіграла Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року, яка зібрала попередні угоди і встановила чітку систему контролю за наркотиками. Подальші кроки, такі як Конвенція про психотропні речовини 1971 року та Конвенція ООН 1988 року, відображають нові виклики, пов'язані з розвитком синтетичних наркотиків і незаконним обігом наркотиків. Незважаючи на значні досягнення у сфері міжнародного правового регулювання наркотичної проблеми, виклики залишаються актуальними, зокрема в контексті боротьби з новими наркотиками, змінами у суспільних настроях і глобалізацією наркотрафіку. Тому важливо продовжувати вдосконалення міжнародних механізмів і посилювати співпрацю між державами для ефективної боротьби з цією глобальною загрозою.

Таким чином, міжнародні конвенції проти наркотиків не тільки визначають правові рамки для обмеження обігу наркотичних засобів, але й

сприяють розвитку міжнародної співпраці, яка є ключем до вирішення цієї складної проблеми на глобальному рівні.

2.2. Національні стратегії боротьби з контрабандою наркотиків

З огляду на своє стратегічне географічне розташування, Україна слугує не лише маршрутом для законного переміщення вантажів, але й транзитним коридором для незаконного перевезення наркотиків. Аналіз випадків виявлення наркотичних засобів у різних напрямках дає змогу зробити низку важливих висновків. Найпершим і одним з ключових етапів протидії цьому явищу є встановлення фактів контрабанди, адже саме це є поштовхом до порушення кримінальних справ. Як правило, розслідування починається з фіксації ознак злочину, що здійснюється спеціалізованими підрозділами митниці. Водночас усі митні органи зобов'язані в межах своїх повноважень виявляти факти незаконного переміщення. Практика митного контролю повинна активно використовувати сучасні технічні засоби збору доказів, зокрема вербальні, графічні, предметні та візуальні матеріали [10, с. 245-253].

У перспективі передбачається впровадження портативних приладів, створених на базі газових хроматографів і спектрофотометрів, об'єднаних із компактними комп'ютерними системами. Такі пристрої забезпечуватимуть оперативний аналіз наркотичних речовин, дозволяючи проводити як якісні, так і кількісні дослідження широкого спектру органічних сполук у рідкому та газоподібному стані. Це відкриває можливості не лише для лабораторних умов, а й для роботи безпосередньо на місці подій. Запровадження таких технологій значно підвищить ефективність заходів із протидії незаконному обігу наркотиків [43].

Контрабанда наркотичних засобів є однією з найбільших загроз національній безпеці України, зокрема для здоров'я населення, соціальної стабільності та економічного розвитку. Проблема наркотрафіку в Україні має комплексний характер і потребує злагоджених зусиль з боку уряду, правоохоронних органів, громадських організацій і міжнародних партнерів. Відповідно, Україна розробила низку національних стратегій та програм для боротьби з контрабандою наркотиків, щоб не лише запобігти нелегальному обігу наркотичних засобів, але й покращити медичну, соціальну та правову підтримку осіб, що постраждали від наркозалежності. Однією з основних стратегій у боротьбі з контрабандою наркотиків є інтеграція питання наркотрафіку в загальну національну політику безпеки. У зв'язку з цим, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема з ООН, Інтерполом та Європейським Союзом, для вдосконалення контролю за кордонами та боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів [18, с. 62].

Контрабанда наркотиків — це частина більш ширшого явища міжнародної наркозлочинності. Вона є не тільки порушенням закону, а й сприяє розвитку організованої злочинності, тероризму та фінансуванню нелегальних активностей. В результаті наркоконтрабанди збільшуються рівні насильства, корупції, зростає тіньова економіка, і відбувається деградація соціальних і правових інститутів.

Для ефективної боротьби з контрабандою наркотиків національні стратегії повинні бути комплексними, охоплюючи заходи, спрямовані на запобігання, виявлення та ліквідацію наркоторгових мереж, а також зменшення попиту на наркотики серед населення. Одним із перших кроків у боротьбі з контрабандою наркотиків є створення відповідної правової та нормативної бази. Вона включає закони, постанови та інші нормативні акти, які визначають кримінальні санкції за контрабанду наркотиків, а також процедури розслідування і покарання за ці злочини. Важливу роль у цьому процесі

відіграють міжнародні конвенції та угоди, які країна ратифікує для забезпечення співпраці з іншими державами в боротьбі з контрабандою.

Оскільки контрабанда наркотиків є транснаціональним злочином, національні стратегії боротьби повинні враховувати важливість міжнародної співпраці. Міжнародні організації, такі як ООН, Інтерпол, Європол та регіональні організації, мають ключову роль у координації зусиль держав для боротьби з наркотрафіком. Країни можуть обмінюватися інформацією про підозрілі транзакції, виявляти нові маршрути наркотрафіку та спільно працювати над підвищенням ефективності контролю на кордонах. Також важливим аспектом є участь у міжнародних програмах з попередження наркозлочинності та реабілітації наркозалежних.

Найбільшу частку контрабанди наркотичних речовин в Україні становлять психотропні засоби. Особливим попитом серед споживачів нелегальних наркотиків користуються нові психоактивні речовини, до яких належать курильні суміші, так звані «солі», психоактивні гриби та інші подібні продукти. Переважно ці наркотичні засоби надходять на територію України з Китаю, Індії та країн Центральної Азії, використовуючи канали міжнародних поштових відправлень та служби експрес-доставки [6, с. 197-200].

Один із головних аспектів національних стратегій боротьби з контрабандою наркотиків — це посилений контроль на кордонах. Країни використовують різні методи для виявлення наркотичних речовин, такі як рентгенографічні сканери, допитувальні тести на виявлення наркотиків у транспортних засобах, аналіз товарів і вантажів, а також співпрацюють із митними службами інших країн для запобігання транзиту наркотиків через їх території. Розвиток нових технологій, таких як дрони та біометричні системи, допомагає підвищити ефективність перевірок і зменшити можливість проникнення наркотиків через кордони.

Превентивна робота, спрямована на запобігання наркозалежності та зниження попиту на наркотики, є важливою складовою частиною національних

стратегій. Це включає проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності про небезпеку наркотиків, а також надання освіти і реабілітаційних програм для осіб, які мають ризик стати залежними від наркотичних речовин. Національні стратегії можуть включати підтримку освітніх ініціатив у школах, підвищення правової обізнаності серед громадян про наслідки незаконного обігу наркотиків, а також розробку програм для молоді, що орієнтовані на формування здорового способу життя.

Для ефективної боротьби з контрабандою наркотиків важливо забезпечити суворі кримінальні санкції для осіб, причетних до цього злочину. Однак для досягнення справедливості та ефективності цих заходів важливо також боротися з корупцією в правоохоронних органах та митних службах, оскільки часто саме через корупцію наркотики потрапляють на території держави. У рамках національних стратегій часто передбачаються заходи, спрямовані на покарання корумпованих посадовців, створення антикорупційних структур і проведення регулярних перевірок діяльності правоохоронців.

Зниження попиту на наркотики також вимагає розробки програм реабілітації для осіб, які вже стали наркозалежними. Це включає медичну, психологічну та соціальну допомогу, спрямовану на повернення людей до нормального соціального життя. Різноманітні програми соціальної адаптації та лікування є частиною комплексного підходу до боротьби з контрабандою наркотиків, оскільки зменшення попиту є такою ж важливою задачею, як і боротьба з постачанням наркотиків.

Національні стратегії боротьби з контрабандою наркотиків є багатограними та повинні включати різні аспекти — від зміцнення правової бази та міжнародної співпраці до посилення контролю на кордонах і заходів з профілактики та реабілітації. Оскільки контрабанда наркотиків є транснаціональним явищем, ефективна боротьба з нею можлива лише за умови тісної співпраці держав та міжнародних організацій, впровадження нових

технологій і постійного вдосконалення правових механізмів. Національні стратегії повинні бути комплексними, адже тільки таким чином можна мінімізувати загрози, які контрабанда наркотиків несе для суспільства та економіки країни.

З 2015 року в Україні було розроблено кілька програм, що орієнтовані на посилення боротьби з контрабандою наркотиків. Наприклад, Концепція національної безпеки України, яка передбачає заходи щодо зміцнення контролю за міжнародними транспортними потоками, використання технічних засобів для боротьби з контрабандою та криміналізацію всіх видів нелегальної торгівлі наркотиками [20, с. 49].

Особливу увагу в боротьбі з наркотрафіком Україна приділяє попередженню наркозалежності серед молоді та зменшенню попиту на наркотики. Це важливий аспект боротьби з контрабандою, оскільки попит на наркотики є одним із головних двигунів нелегальної торгівлі. Зокрема, в Україні розроблена Державна програма боротьби з наркоманією, яка включає заходи профілактики серед школярів і студентів, сприяє розвитку реабілітаційних центрів і лікування наркозалежних, а також організовує кампанії на просвітницьку тематику [22, с. 30].

Програма включає не тільки заходи щодо зниження попиту на наркотики, а й заходи, що стосуються соціальної реабілітації осіб, які вже стали жертвами наркотичних засобів. Важливим компонентом цієї стратегії є підтримка з боку держави різних організацій і установ, які займаються реабілітацією наркозалежних, а також надання медичної допомоги в рамках програми замісної терапії.

В Україні постійно оновлюється законодавство, спрямоване на боротьбу з контрабандою наркотичних засобів. Закон "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" (внесений в дію в 2000 році) є основним нормативно-правовим актом, що визначає порядок обігу наркотичних засобів та

передбачає відповідальність за незаконне переміщення наркотичних речовин через державний кордон [4].

Також значну увагу приділено розвитку антитрафікових заходів на митниці. В Україні функціонує система митного контролю, яка активно співпрацює з міжнародними організаціями і використовує сучасні технології для виявлення наркотиків на кордоні. Одним з інструментів боротьби з наркотрафіком є митні лабораторії, що дозволяють оперативно здійснювати аналіз підозрілих речовин. Для підвищення ефективності боротьби з наркотрафіком, органи правопорядку та митні служби активно застосовують сучасні технічні засоби, зокрема сканери для перевірки вантажів, а також відеоспостереження і інші інструменти для моніторингу та запобігання контрабанді наркотиків [7, с. 82].

Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами, такими як Європейський Союз, США, ООН, і Інтерпол, у боротьбі з наркотрафіком. Важливим аспектом є участь України в програмах міжнародної допомоги та технічної підтримки, що спрямовані на боротьбу з наркотиками, зокрема у рамках Програми розвитку ООН та інших міжнародних ініціатив. Міжнародна співпраця дозволяє Україні отримувати доступ до сучасних методів боротьби з наркотрафіком, організовувати спільні операції з іншими країнами для затримання наркокартелів і припинення транскордонної злочинності. Одним з важливих елементів міжнародної співпраці є також обмін інформацією про наркотрафік, що дає змогу ефективніше боротися з контрабандою та організованими злочинними угрупованнями [12, с. 57].

Основним органом, що відповідає за боротьбу з контрабандою наркотиків в Україні, є Міністерство внутрішніх справ та Служба безпеки України. Оперативно-розшукові заходи, проведення антитерористичних операцій та боротьба з організованими злочинними групами, що займаються наркотрафіком, є основними напрямками діяльності правоохоронців. Значну роль відіграє також Національна поліція України, яка забезпечує безпеку на

території країни та безпосередньо бореться з наркозлочинністю, зокрема через проведення спеціальних операцій і створення підрозділів, що займаються виявленням та ліквідацією наркотрафіку [12, с. 35].

Національні стратегії боротьби з контрабандою наркотиків в Україні складаються з комплексу заходів, що охоплюють законодавчі ініціативи, правоохоронну діяльність, міжнародну співпрацю та профілактичні заходи, спрямовані на зниження попиту на наркотики серед населення. Проблема наркотрафіку в Україні є складною та багатогранною, тому вимагає комплексного підходу, що включає як репресивні методи, так і заходи щодо реабілітації наркозалежних осіб.

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державного регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) для використання у навчальних цілях, освітній, науковій та науково-технічній діяльності, виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів з метою розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування» [5, с. 22].

Цей закон є важливою частиною реформування українського законодавства в частині медичного використання коноплі. Прийняття даного закону дозволяє здійснювати обіг рослин роду коноплі в межах наукової та медичної діяльності [5, с. 29]. Одним із ключових аспектів закону є розширення доступу пацієнтів до медичних препаратів, що виготовляються на основі коноплі, зокрема для лікування певних захворювань. Закон регулює вирощування, обробку, переробку та використання коноплі, зокрема встановлюючи чіткі вимоги щодо ліцензування діяльності з культивування та використання конопель. Водночас він обмежує незаконне використання таких рослин у розважальних цілях, що дозволяє зберігати баланс між контролем та доступом до медичних ресурсів [7, с. 34].

Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». Цей закон є основою для регулювання обігу наркотичних засобів

та психотропних речовин в Україні. Він визначає правові засади контролю за обігом наркотичних речовин, їх використанням у медичних цілях, а також боротьбою з їх незаконним обігом. Закон включає детальну регламентацію процедур надання ліцензій на виробництво та реалізацію наркотичних засобів, а також встановлює відповідальність за порушення, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів [11].

Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, наркотичних речовин і прекурсорів та зловживанням ними». Цей закон спрямований на зміцнення правової бази для боротьби з незаконним обігом наркотиків та зловживанням ними. Він визначає порядок проведення оперативно-розшукових заходів, а також створює механізми для національної та міжнародної співпраці у сфері боротьби з наркотрафіком. Закон також передбачає посилення контролю на митницях та інших пунктах перетину кордону для виявлення та затримання наркотиків і прекурсорів [23, с. 67].

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Цей закон регулює процедуру ліцензування різних видів господарської діяльності, у тому числі тих, що стосуються обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Ліцензування є обов'язковим для всіх суб'єктів господарської діяльності, які займаються виробництвом, обігом або використанням наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Закон визначає чіткі умови, які повинні виконувати підприємства для отримання ліцензії на відповідну діяльність [14].

Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Закон регулює порядок видачі дозволів на здійснення певних видів господарської діяльності, в тому числі тих, що стосуються обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Він визначає правила контролю та нагляду за діяльністю суб'єктів господарювання, що займаються виробництвом, зберіганням, реалізацією та перевезенням наркотичних засобів. Це дає

можливість державі здійснювати більш ефективний контроль над обігом наркотичних речовин на всіх етапах їхнього використання.

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Цей закон визначає основи організації державного контролю та нагляду за діяльністю підприємств, які займаються обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Він встановлює права і обов'язки контролюючих органів, порядок здійснення перевірок та інші аспекти, що дозволяють забезпечити ефективний контроль за дотриманням законодавства у цій сфері.

Закон України «Про адміністративну процедуру». Закон встановлює основні правила адміністративної процедури, що застосовуються до суб'єктів господарювання, які займаються обігом наркотичних засобів. Він передбачає порядок звернення до адміністративних органів для отримання дозволів на культивування, виробництво, транспортування та знищення наркотичних речовин. Закон також регламентує адміністративну відповідальність за порушення цих процедур [17].

Постанова Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти. Кабінет Міністрів України також розробив низку постанов, що регулюють діяльність у сфері обігу наркотичних засобів. Наприклад, постанова від 06.04.2016 № 282 визначає порядок ліцензування діяльності з культивування рослин, що містять наркотичні речовини. Також постанова від 06.05.2000 № 770 затверджує перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що підлягають контролю. Інші нормативно-правові акти встановлюють порядок придбання, перевезення, зберігання, відпуску та знищення наркотичних засобів, а також встановлюють вимоги до обладнання, яке використовується для їх виробництва [19].

З 2006 року уряд України зосередив свою діяльність не лише на виявленні осіб, причетних до виробництва та збуту наркотичної сировини, але й почав розглядати питання легалізації обігу окремих видів наркотичних засобів. Це

також включало надання юридичним особам права отримувати дозволи на торгівлю певними психотропними речовинами в межах, визначених законодавством, з конкретною метою. До сьогодні уряд України вживав низку заходів для мінімізації обігу наркотиків на території країни, серед яких значущою мірою було вдосконалення Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), зокрема, з питань відповідальності за:

– ухилення від медичного огляду або обстеження (ст. 441 КУпАП); – деякі аспекти вирощування маку та конопель (ст. 1061 та 1062 КУпАП); – встановлення порядку затримання осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів (ст. 263 КУпАП).

Більшість випадків виявлення наркотиків у поштових відправленнях походять з країн, таких як Нідерланди, Ізраїль, Німеччина, Китай та Таїланд. Для боротьби з транснаціональною наркозлочинністю та контрабандою наркотиків здійснюється активне міжнародне співробітництво між Україною та партнерськими правоохоронними органами і спецслужбами інших країн.

У січні 2018 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Державною фіскальною службою України, Державною прикордонною службою та Департаментом політичного аналізу й громадських зв'язків Управління ООН з наркотиків і злочинності. Цей документ слугує правовою основою для впровадження міжнародної технічної допомоги в межах Програми контролю за контейнерами. Основними донорами програми виступають країни Європейського Союзу, Європейська Комісія, Канада і США. Ініціатива реалізується в контексті глобальних зусиль ООН щодо протидії транснаціональній злочинності [36, с. 330].

Війна, що триває на території України, не лише спричинила масштабні людські втрати й руйнування, але й стала чинником, що посилив проблему контрабанди наркотичних речовин. Через зміну пріоритетів у діяльності правоохоронних органів, соціально-економічну нестабільність і ослаблення

прикордонного контролю створено сприятливі умови для нелегального обігу наркотиків.

Разом із цим українське суспільство стикається з проблемами стигматизації та дискримінації представників ключових груп — людей, які живуть із ВІЛ, секс-працівниць, чоловіків, що мають секс із чоловіками (ЧСЧ). Попри те, що стаття 130 Кримінального кодексу України щодо зараження ВІЛ застосовується рідко, у повсякденному житті ці групи часто зазнають упередженого ставлення. Така дискримінація є серйозною соціальною проблемою.

Також складною залишається ситуація з вживанням наркотиків: хоча формально це не є кримінальним правопорушенням, зберігання навіть незначної кількості без мети збуту може призвести до адміністративної або кримінальної відповідальності. Це створює додаткові ризики для наркозалежних осіб.

Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, що включає не лише заходи боротьби з наркотрафіком, але й зміну суспільного ставлення до вразливих груп населення. Продовження міжнародної співпраці, реформування законодавства та активна підтримка діяльності неурядових організацій є ключовими кроками до побудови справедливого, толерантного та рівноправного суспільства в Україні [8].

Від моменту здобуття незалежності в Україні було впроваджено низку важливих реформ, спрямованих на вдосконалення законодавчого регулювання обігу наркотичних засобів. Основним вектором державної політики залишалося зменшення масштабів незаконного обігу наркотиків. Водночас правова система країни досі стикається з низкою законодавчих колізій та суперечностей, які ускладнюють ефективну протидію наркозлочинності. Ці недоліки знижують дієвість правозастосовної практики й можуть сприяти зростанню рівня порушень у цій сфері [47, с. 68].

Отже, законодавство України в сфері боротьби з наркотиками є комплексним і постійно оновлюється. Прийняття цих законів і постанов є важливим кроком до забезпечення належного контролю за обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, а також до забезпечення доступу до медичних препаратів, виготовлених на основі рослин роду коноплі. Однак, для ефективної боротьби з наркотрафіком і наркозалежністю, необхідна подальша робота над удосконаленням законодавчої бази та посиленням міжнародної співпраці.

Висновок до 2 розділу

Міжнародне регулювання обігу наркотичних засобів має глибоке історичне коріння. Його витоки сягають початку XX століття, коли на глобальному рівні було усвідомлено потребу в правовому врегулюванні

проблеми неконтрольованого обігу опіатів. Першими важливими кроками в цьому напрямку стали Шанхайська опіумна комісія 1909 року та перша Міжнародна опіумна конвенція, підписана в Гаазі в 1912 році. Вони започаткували міжнародний підхід до обмеження виробництва, розповсюдження та споживання наркотичних речовин.

Упродовж XX століття відбулися численні спроби вдосконалити міжнародне законодавство. Найвагомішими документами стали Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року, яка кодифікувала попередні міжнародні угоди та встановила контроль над більшістю природних наркотичних речовин, а також Конвенція про психотропні речовини 1971 року, яка регулює обіг синтетичних психоактивних сполук. Вони створили правову основу для моніторингу та обмеження не лише виробництва і торгівлі, а й медичного та наукового використання наркотиків.

У 1988 році була прийнята ще одна фундаментальна міжнародна угода — Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Вона доповнила існуючу систему суворими заходами протидії відмиванню доходів, що отримані від наркаторгівлі, передбачила жорсткі покарання за участь у транснаціональних злочинних організаціях та розширила рамки міжнародної співпраці в цій сфері. Особливо важливою є її роль у боротьбі з наркаторгівлею в умовах сучасного світу, де злочинні мережі використовують інноваційні технології для обходу державного контролю.

Сьогодні більшість країн світу, включно з Україною, мають власні національні стратегії протидії незаконному обігу наркотиків. Зазвичай вони складаються з двох взаємопов'язаних підходів. Перший — це жорсткі заходи, що передбачають кримінальну відповідальність, розширення повноважень правоохоронних та митних органів, використання сучасних технологій для виявлення наркотиків. Другий — гуманітарно-соціальний, який базується на реабілітації та ресоціалізації осіб із наркотичною залежністю, зниженні шкоди (harm reduction), впровадженні програм профілактики вживання наркотиків.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, розроблено відповідне законодавство та програми національної безпеки. Зокрема, впроваджено Національну стратегію з протидії наркотикам, що передбачає як боротьбу з контрабандою, так і створення сприятливих умов для лікування та соціальної інтеграції залежних осіб. Українські правоохоронні органи активно співпрацюють з міжнародними структурами, включаючи Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), INTERPOL, EUROPOL, а також із прикордонними службами сусідніх держав.

Однак, незважаючи на запроваджені стратегії та значну міжнародну підтримку, проблема наркотрафіку залишається вкрай гострою. Сучасні реалії вимагають адаптації існуючих підходів. Серед нових викликів варто відзначити стрімке зростання виробництва та розповсюдження синтетичних наркотиків, які легко виготовляються в підпільних лабораторіях і часто не підпадають під чинні міжнародні конвенції. Такі речовини поширюються здебільшого через інтернет, включаючи даркнет, із використанням криптовалют та новітніх логістичних рішень, що суттєво ускладнює їхнє відстеження.

Крім того, підвищений попит на наркотики, особливо серед молоді, пов'язаний із соціально-психологічними чинниками, такими як стрес, нестабільність, війна та економічні труднощі. У зв'язку з цим надзвичайно важливо не лише вдосконалювати механізми контролю, а й активно впроваджувати програми освітньо-профілактичного характеру.

Одним із напрямів, який потребує особливої уваги, є посилення прав людини в контексті боротьби з наркотиками. Репресивні заходи часто призводять до маргіналізації вразливих груп, зокрема наркозалежних осіб, людей із ВІЛ та інших. Без зміни суспільного ставлення та ефективної соціальної підтримки зниження рівня наркозлочинності є малоімовірним.

Таким чином, вирішення проблеми наркотрафіку потребує гнучкого, багаторівневого та міждисциплінарного підходу. Це включає вдосконалення законодавчих актів, активізацію міжнародного партнерства, розширення

профілактичних програм, розвиток системи підтримки та реабілітації, а також формування толерантного ставлення до осіб, що постраждали від наркотичної залежності. Лише поєднання цих зусиль дозволить досягти помітного результату в боротьбі з однією з найбільших глобальних загроз сучасності.

ВИСНОВКИ

Проблема контрабанди наркотиків має глибоке історичне коріння, яке бере початок ще в доісторичні часи, коли психоактивні речовини використовувалися в обрядах, лікувальних практиках і соціальних ритуалах. У ті часи обмін і переміщення таких речовин між різними регіонами відбувалося без централізованого контролю, але вже тоді існували зачатки нелегального розповсюдження. Згодом, із розширенням торгівлі та формуванням перших торговельних шляхів, деякі види наркотиків почали використовуватися не лише в культурних чи медичних цілях, а й ставали об'єктом вигідної, але тіньової торгівлі.

Період колоніалізму вніс новий масштаб у поширення наркотичних речовин, перетворивши їх на частину державної економіки окремих імперій. Особливо показовою є діяльність Британської Ост-Індської компанії, яка зробила опіум ключовим товаром для експорту з Індії до Китаю. Це стало передумовою для так званих «опіумних воєн», які мали глибокі соціальні та політичні наслідки. Саме в цей період заклалися основи глобального ринку наркотиків, який функціонував у значній мірі поза межами законодавчого поля.

У XX столітті, з розвитком фармацевтики та хімії, розпочалась нова ера наркотрафіку. Стали доступними синтетичні речовини, які можливо було виробляти в умовах лабораторій з мінімальними витратами. Водночас із ростом попиту на наркотики в країнах із високим рівнем життя та зростанням організованої злочинності, наркотрафік набув нових форм. Геополітичні кризи, збройні конфлікти, економічна нерівність — усе це стало ґрунтом для розширення каналів контрабанди наркотиків.

Міжнародні зусилля з регулювання обігу наркотичних речовин стали реакцією на загрозу, що виходила з неконтрольованого їх розповсюдження. Починаючи з Шанхайської опіумної комісії 1909 року та Гаазької конвенції 1912 року, поступово формувалася система правового міжнародного контролю.

Прийняття Єдиної конвенції 1961 року стало ключовим моментом у створенні єдиної міжнародної бази для боротьби з наркотиками. Вона передбачила чітке розмежування між дозволеним медичним використанням та незаконним обігом. Подальші доповнення — Конвенція 1971 року про психотропні речовини та Конвенція 1988 року про боротьбу з незаконним обігом — суттєво розширили повноваження держав у боротьбі з наркотрафіком.

Національні стратегії боротьби з наркотиками, в тому числі українська, формувалися в умовах адаптації до міжнародних вимог і внутрішніх викликів. В Україні ці стратегії передбачають як силові методи (митний контроль, кримінальне переслідування), так і соціально-орієнтовані — профілактика, медико-психологічна допомога, реабілітаційні програми. Україна бере активну участь у міжнародних ініціативах, зокрема в рамках співпраці з ООН, Європейським Союзом, INTERPOL, а також через впровадження Програми контролю за контейнерами та інші ініціативи технічної допомоги.

Незважаючи на численні заходи, виклики залишаються. Один із найсерйозніших — це розвиток кіберпростору. Наркотики дедалі частіше реалізуються через даркнет, а криптовалюти ускладнюють відстеження фінансових потоків. Нові схеми контрабанди — використання дронів, схованки у побутових речах, поштові відправлення — вимагають відповідного технічного озброєння та підготовки персоналу національних служб.

Крім технологічних аспектів, важливо враховувати і соціально-економічні наслідки політики боротьби з наркотиками. Високі витрати на утримання правоохоронних структур, системи правосуддя та пенітенціарних установ мають істотний вплив на бюджет. Крім того, маргіналізація осіб із наркотичною залежністю, обмеження їхніх прав і стигматизація в суспільстві посилюють соціальну напругу.

У цьому контексті перспективним напрямом дослідження є розробка інноваційних підходів до профілактики наркотичної залежності. Поєднання медичних, психологічних і соціальних інструментів, створення комплексних

програм, що працюють на рівні громад, родин і шкіл, здатне значно знизити рівень первинного вживання наркотиків. Не менш важливо вдосконалити систему реабілітації, зокрема шляхом інтеграції осіб, які пройшли лікування, у соціальне та професійне життя.

Також важливим є вивчення психологічних аспектів наркозалежності. Чому люди починають вживати наркотики? Які фактори — особистісні, родинні, соціальні — сприяють цьому? Розуміння цих питань дозволить розробити дієвіші профілактичні й терапевтичні підходи. Нові методики когнітивно-поведінкової терапії, групові заняття, підтримка з боку соціальних працівників і громадських організацій уже показують позитивні результати в ряді країн.

У підсумку, боротьба з наркотрафіком вимагає не лише силових рішень, а й міждисциплінарного підходу, що поєднує право, медицину, соціологію, економіку та технології. Сучасна дійсність потребує гнучких стратегій, які враховують як глобальні тенденції, так і національні особливості. Постійний моніторинг ситуації, міжнародна кооперація, розширення аналітичних досліджень та активна участь громадянського суспільства — ключові елементи у формуванні ефективної антинаркотичної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошина О.І. Провокація злочину (кримінально-правове дослідження) : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 19 с.
2. Брайн Р. Митниця отримала важливий інструмент для боротьби з контрабандою наркотиків. [Електронний ресурс] URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/print-284880.html>.
3. Виноград О.В., Дворнічена І.М. Особливості формування спеціальних знань інспекторів-кінологів при здійсненні державної митної справи: Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2014. Випуск 4. С. 46–57.
4. Горькавий С.С. Роль міжнародних європейських організацій у протидії незаконному обігу наркотиків : дис. канд. юр. наук. Київ. 2011. 196 с.
5. Горькавий С.С. Роль міжнародних європейських організацій у протидії незаконному обігу наркотиків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук . Ін-т законодавства ВР України. Київ. 2011. 16 с.
6. Грень Р. Р. Сучасний стан злочинності в Україні у сфері обігу наркотичних засобів. Порівняльно-аналітичне право / Грень Р. Р. – Ужгород : УНУ, 2016. № 2. С. 197–200.
7. Жорін Ф. Л., Звягіна І. Н., Правові засади митної справи в Україні: навч. посіб. За заг. Ред. Ф. Л. Жоріна. К.: Магістр ХХІ сторіччя, 2005. 384 с.
8. Коаліція з протидії наркоманії.[Електронний ресурс] URL: <https://react-aph.org/uk/countries/ukraine/>
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. [Електронний ресурс] URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_096
10. Косміна Н. М. Алгоритм дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів / Косміна Н. М. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2012. – № 12. – с. 245-253.

11. Кримінальний кодекс України від 11.01.2019, підстава – 2227-VIII:
<https://zakon.rada.gov.ua>.
12. Латентна злочинність: проблеми теорії та практики попередження. Навч. посібник / В.Ф. Оболенцев. Х. : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. 128 с.
13. Левченко Ю.О. Фондова лекція з навчального курсу «Незаконний обіг наркотичних засобів та його профілактика», тема «наркотизм як соціальне явище: поняття, стан та детермінація». [Електронний ресурс] URL:
<https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/kkvp/lectures/lekc1-narkot.doc>
14. Ліпкевич С. Я. Правові аспекти співробітництва України з НАТО. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія. 2008. № 634. С. 163–172.
15. Магда Є. Шостий. Спогади про майбутнє Харків: Книжковий Клуб «КСД», 2017. 208 с.
16. Медведєв В. С. Шевченко О. М. Юридично-психологічна характеристика сучасних проблем української молоді: проблема наркоманії. Юридична психологія та педагогіка. 2012, № 2. С 36-46.
17. Митне право України. [Електронний ресурс] URL:
<http://metodkabinet.in.ua/pravo/mitnepravo-ukrayini-2>.
18. Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К.: Логос, 1998. 323 с.
19. Новак М.М. Звіт Спеціального доповідача з питань катувань та інших жорстоких ситуацій. Нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. 2009. Р.101-1014.
20. Оржинська Е.І. Метод криміналістичного аналізу злочину та злочинної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 20 с.
21. Перепелиця Г. Україна та ГУАМ у новій архітектурі регіональної безпеки. Україна дипломатична. Науковий щорічник. 2005. Вип. 6. С. 623–635.

22. Підгорний Б.А. Адміністрування протидії незаконного обігу синтетичних наркотичних засобів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 22 с.
23. Підсумковий звіт про результати діяльності за програмою «Підтримка профілактики, лікування та догляду за найуразливішими групами населення в Україні», підтриманої Глобальним фондом для боротьби зі СНІДом, туберкульозом та малярією у 2011 році . Міжнародний альянс з ВІЛ / СНІД в Україні. Київ. 2012.
24. Прийдун С. Трансформація зовнішньої політики України : європейсько-атлантичний аспект (1991–2015) : дис. ... канд. істор. наук. Тернопіль, 2019. 302 с.
25. Расюк Е.В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціонального наркобізнесу в Україні: дис.... канд.. юрид. наук: 12.00.08 «кримінальне право та кримінологія». Київ, 2005. 18 с.
26. Суховолець У.А. Державна політика у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у системі державної політики в цілому. Європейські перспективи. 2014. № 7. С. 112–120.
27. Тарасенко Р.В. Удосконалення агентурної роботи підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків міськрайвідділів органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. Одеса: ОДУВС. 2007. 18 с.
28. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам. В. А. Тимошенко. Київ : Атіка, 2006. 455 с.
29. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти. Монографія. Донецьк, 2006. 268 с.
30. Толопіло А. Щодо порушення правоохоронцями права на приватність. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 2011. [Електронний ресурс] URL: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1296465225>
31. Томашевич О. П. Участь України в програмах Партнерства НАТО. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2002. Вип. 6. С. 39–46.

32. Указ Президента України Про Державну міжвідомчу комісію з питань співробітництва України з НАТО. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292/97#Text>
33. Указ Президента України Про Державну програму співробітництва України з Організацією Північно-Атлантичного Договору (НАТО) на період до 2001 року. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209/98#Text>
34. Указ Президента України Про заснування Місії України при НАТО. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1333/97#Text>
35. Чулкова А. В. Держави «золотого трикутника» у системі протидії міжнародному наркотрафіку. 2023. С. 27.
36. Шевчук О. М. Державний контроль за обігом наркотиків : моногр. / О. М. Шевчук. – Х. : Право, 2013. – 408 с.
37. Шишка Р. Б. Митне право України: підручник. Київ, 2008. 320 с. : <http://metodkabinet.in.ua/tamojennoe-delo/mitne-pravo-ukrayini>.
38. Bill McCollum. The Threat Posed by the Convergence of Organized Crime, Drug Trafficking, and Terrorism: Testimony to Congress. Washington. 2002. p. 39
39. Country Profiles of Participating and Partner States. [Електронний ресурс] URL: http://poliscp.osce.org/countries/details?item_id=69&lang=ru.
40. Griffith. Opium and People, Use of Opiates in Nineteenth Century England. [Електронний ресурс] URL: https://books.google.com.ua/books/about/Opium_and_the_People.html?id=NIEbAQAAMAAJ&redir_esc=y
41. Honduras Has the World's Highest Murder Rate: UN. International Business Times. [Електронний ресурс] URL: <https://www.ibtimes.com/honduras-has-worlds-highest-murder-rate-un-374196>
42. National Southwest Border Counternarcotics Strategy, 2011. Office of National Drug Control Policy US Executive Office of the President United States of

America.[Электронный ресурс] URL:

<https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=256846>

43. Serious Organised Crime Agency and Scottish Drugs Enforcement Agency

[Электронный ресурс] URL: <https://derekthomas2010.wordpress.com/2013/07/20/>.

44. Serious Organised Crime Agency and Scottish Drugs Enforcement Agency

[Электронный ресурс] URL: <https://derekthomas2010.wordpress.com/2013/07/20/>

45. Thousands of Fake Online Pharmacies Closed in Global Sting: Interpol.

[Электронный ресурс] URL:

<https://www.newindianexpress.com/business/2021/Jun/08/thousands-of-fake-online-pharmacies-shut-in-global-sting-interpol-2313400.html>

46. Transnational Crime and the Developing World. [Электронный ресурс] URL:

https://secureservercdn.net/45.40.149.159/34n.8bd.myftpupload.com/wp-content/uploads/2017/03/Transnational_Crime-final.pdf

47. War and Peace Traders: British Knowledge of China during the Opium War.

[Электронный ресурс] URL:

https://books.google.com.ua/books?id=KRHcDgAAQBAJ&q=opium+war+china&pg=PR7&redir_esc=y#v=snippet&q=opium%20war%20china&f=false

48. World Drug Report 2014. URL: <http://www.unodc.org/wdr2014>

49. World Drug Report 2015. URL: <http://www.unodc.org/wdr2015>

50. World Drug Report 2016. URL: <http://www.unodc.org/wdr2016>

51. World Drug Report 2017. URL: <http://www.unodc.org/wdr2017>